

Csomor Józsefné Demeter Klára

SZÜLEIMRE EMLÉKEZVE

Édesapám, Demeter Vince 1896. január 21-én született Jászapáti középparaszt család gyermekeként. Öten voltak testvérek: négy fiú és egy lány alkotta a kiemelkedően szorgalmas közösséget. A rendkívül szigorú apa, Demeter Mihály a fiúkat csupán mindenszentek után vitte iskolába, hiszen a földeken és az állatok körül bőven akadt munka. Az említett okok miatt nem várták meg az iskolai év befejezését, s a tavaszi hónapokban, általában Szent György napja után (április 24.) a fiúk már szorgalmasan segítettek édesapjuknak, főleg állatokat, marhát, disznót őriztek. A lány pedig az édesanyja mellett tevékenykedett, de a libaőrzés is az ő feladata volt. A legidősebb fiú, Vince, aki mind kezügyszessége, mind értelmessége okán többre vágyott, ki akart emelkedni a paraszti közösségből, 14 éves korában már lakatos tanuló, ahogyan akkor neveztek: tanonc lett Budapesten. A főváros tágította, kinyitotta látásmódját, és sokat tanult a lakatos szakmában. Meg kell említeni újító tehetségét, amelyet pályafutása során rendszeresen alkalmazott. Szakmájában egyre jobb színvonalat ért el, ezt bizonyítja – sok más tény mellett – a következő dokumentum:

„Galamb és Társa Részvénytársaság, Békéscsaba

Tekintetes Demeter Vince úrnak, Jászapáti.

Ezennel igazoljuk, hogy ön a cégünk által Jászapáti tartott tanfolyamon részt vett, és a traktor képzésben kitűnő eredményt ért el.

Kiváló tisztelettel: Galamb és Társa, Jászapáti, 1928. Március 19.”

1915-ben 19 éves korában bevonult a haditengerészethez, az akkor még Magyarországhoz tartozó Polába (Pula), és ott három és fél évig szolgált. Leszerelése után folytatta a lakatos szakmát, 1924-től önálló iparos lett, és 1938-ig segéd nélkül dolgozott.

1929. május 28-án házasságot kötött Zsemberi Katalin varrónővel, akivel 47 évig éltek kiegyensúlyozott házasságban, s gyermekeik közül a három lányból pedagógus, a fiúból gépészmérnök lett. A házastársak rendkívül szorgalmasak voltak, Demeter Vince különösen, a felesége egyszer tréfásan meg is jegyezte: „Kedves férjem, téged az Isten azzal vert meg, hogy állandóan dolgoznod kell.”

A szorgalomnak eredménye az állandó anyagi gyarapodás. Sikerült cséplőgépet vásárolni traktorral együtt, valamint házat és néhány hold földet. A gazdák szívesen hívták csépelni a mestert, mert nagyon megbízhatóan dolgozott, s ha valami meghibásodott a gépen, gyorsan kijavította. Igaz, ez ritkán fordult elő, mert a szezon kezdete előtt a cséplőgépek és a traktornak minden alkatrészét gondosan megvizsgálta, az előforduló hibákat korrigálta. Az úgynevezett „banda” tagjai, akik a gép körüli munkákat végezték, elismerték szaktudását; tekintélye volt. Bár szívesen politizált, de a politikai pártoknak nem volt tagja, csupán a Budapesti Vasas Szakszervezetben tevékenykedett egy évig 1914-ben.

1938-ban beadta az iparát, mert újra katonai szolgálatra hívták be. Míg az első világháborúban tengerészként, a másodikban repülőgépszakemberként dolgozott. Ekkor már 42 éves, s gondokkal telve vonult be Mátyásföldre, hiszen a cséplés minden gondját és a gyerekek körüli teendőket feleségére kellett hagynia. Időnként anyagi gondok is adódtak, amely kiderült azokat a levelezőlapokat áttanulmányozva, amelyeket a házaspár váltott egymással. Szerencsére

ezek a dokumentumok megmaradtak, s hitelesen mutatják be a háború előtti kor ijesztő légkörét.

A feleség Drága Vincüskémnek, Kedves Vincüskémnek szólítja férjét, aki viszont Kedves Feleségéhez, Kedves Katókájához intézi sorait. Szerencsére minden lapot dátumoztak, mert a posta pecsétjét többségében nem lehet kislabizálni. A varrónő feleség helyesírása tökéletesnek mondható, írása kulturált, könnyen olvasható. A férj írásán, helyesírásán tapasztalható hibák bizonyítják, hogy a szülők a kiemelten fontos munkák idején gyermeküket kivették az iskolából. A fejlődés azonban szembetűnő mind a külalak, mind a helyesírás területén; a fogalmazási készség mindvégig kiválónak mondható mindketőtükknél.

1938. október 2-án keltezett lap fontos teendőket közöl: „...Imrik Teritől kaptál- e még pénzt? Sándor tudja, hogy mennyi jár tőle. Nagy Páléktól elhoztad- e a 80 kg búzát, ha nem, hozzád el! Kedves feleségem, én nem szeretek hosszan levelet írni, de te csak írd minél többet! Egyébként nincs semmi bajom... Mindenkit üdvözlök, téged pedig a gyerekekkel együtt csókollak.” (Dátum, aláírás) A feleség válaszában kifejti: „Imrével elintéztetem mielőbb a gázolajat. Nagypálékat megkérdeztem a sátort illetőleg, azt mondták megvan... A forgalmiadót ma befizettem, 83 pengő 90 fillér... A szén is megjött tegnap. 23 mázsáért 75 pengőt fizettem.” Majd kedveskedve szólt a férjéhez: „Kedves Vincüském! Nem tudom miért nem panaszkodsz, hogy így-úgy éhezél? Nem merek addig csomagot vagy pénzt küldeni, amíg nem tudom, megkapod- e?”

Október 15-én kérdésre válaszolja Mátyásföldről a férj: „... Írod, hogy van- e meleg ruhám? Hát bizony az nincs, mert 2 alsónadrágot, meg 2 inget kaptam, mást nem, meg természetesen katonaruhákat. A lábaim meg jobban fájnak, mert már megfáztak. Meleg ruhát még ne küldjél, majd írok ha kell. Jó, ha az adót befizetted, mert azt úgyse fizeti ki senki helyettem... Különben nem nagyon adnak szabadságot, tudod milyen zavaros most a helyzet?”

Október 29-én a következő gondolatok olvashatók a tábori lapon: „Várt soraidat megkaptam, előbb is írhattál volna, tudod mennyire várom a leveledet. F. Árpád megadott 10 pengőt. Nagypáléktól elhoztam a traktor-sátrat, nincs semmi baja. Vincüském, úgy elszaladt az az egy nap, amit itthon töltöttél, hogy jóformán nem is láthatalak.” (Olyan sok volt az ügyintézés.)

A következő lapot Mátyásföldre 1938. október 11-én dátumozta Jászapáti Szikszay Gábor, aki arról ír „...hogya a lakással már készen vagyunk, vagyis folyó hó 1-től már ki is van adva, Kiss Vencel tiszthelyettes lakik benne...Viszontlátásra, visszavárunk baráti körünkbe, maradunk tisztelettel hozzád: Szikszay Gábor és Juliska.”

A Mátyásföldről 1938. október 14-én keltezett lapon ez áll: „4-én írt leveledet megkaptam, de sokára, 12-én. Ez azért van, mert először Kecskemétre küldik, majd onnan Mátyásföldre, a repülőterre. Máskülönben nincs semmi bajom. Fehér A. megvitte- e már a 27 pengőt, mert annyival tartozik... Szeretnék már hazamenni, a heremagot eladnám, mert nagyon jó ára van; hogy vannak a gyerekek, a rokonok?”

*Demeterné Zsembery Katalin
leánykorában*

Aláírás: Demeter Vince 6. vadászszázad, repülőtér.

Demeter Vince Polában tengerészként, 1917.

még hozzá jó. Tehát nem terhellek vele, mert tudom, hogy az neked milyen nehéz. A gyerekek szoktak- e még emlegetni, vagy már elfelejtetek?”

Az október 21-én kelt lap bizonyítja, hogy a feleség október 20-án írt sorai elkallódtak: „... a csomagban a levelet csak másnap találtam meg, amikor a pogácsa fogytán volt, nagyon finomat sütöttél, olyan volt, amelyet az édesanyám szokott sütni.” Köztudott volt a családban, hogy az édesanyja, Horváth Erzsébet kiváló gazdasszony volt, aki parasztasszony létére krémet is sütött, amely földműves körben nem volt szokás. A rétes annál inkább, amely ünnepi alkalomkor nem hiányozhatott az asztalról. Zsemberi Katalin is kiváló gazdasszony volt, tehát a családban komoly kultúrája volt az étkezési szokásoknak. Mielőtt férjhez ment Katalin, házi varrónőként is működött úgynevezett úri házaknál. Nagyon szerették, családtagnak tekintették a római katolikus és zsidó családoknál egyaránt. Az otthon tanultakat kiegészítette a különféle házaknál látott, tapasztalt süteménysütési fortélyokkal. A nagy ünnepekre, férje névnapjára 4-5 féle finomságot is készített. A Zsemberi család 1236-ig vezeti vissza családfáját, őseikről az első forrás akkor található, s erre a tényre a kiterjedt család minden tagja nagyon büszke mind a mai napig. Katalin kiválóan tanult, de édesapja korán meghalt, így anyagi helyzetük nem tette lehetővé a továbbtanulását. Következő idézet az október 21-én kelt lapból: „Írod, hogy segínyt kaptál, engem ez nem lep meg, mert én jelentettem, hogy nekem van három gyermekem (akkor a fiú még nem született meg), és a feleségem is kenyér nélkül maradt. Meg is ígérték, hogy a gyerekekre 10-10 pengőt, a te részedre pedig 15 pengőt adnak.” Azt nem lehet megállapítani, hogy a nevezett összegeket, milyen időközönként utalják az anyának. Azt kéri

Ezután a feleség lapjai kimaradnak, egészen 1938. november 14-ig. Nem lehet tudni mi az oka? Valószínűleg az ő írásai elkallódtak, de a férj október 17-én keltezett lapjából több mindent megtudhatunk: „... nem kérek csomagot, tudod Katókám, nekem annyi enniivalóm van, amennyi mindig elég, még hozzá híztam már vagy 4 kilót, tehát csomagra nincs szükségem. Pénzre inkább, de azért azt se küldjél, mert anélkül is megvagyok, minden napra kapunk 40 fillér zsoldot és 50 fillér műszakipótlékot-, rangfokozatom tizedes... Ha a traktorokból (ekkor már kettő volt) a vizet még nem engedték le, úgy haladéktalanul tegyék meg, mert a fagy szétfeszíti az alkatrészeket.”

Október 18-án ismét írt a repülőtizedes: „A csomagot megkaptam, – (úgy tűnik a feleség csak küldött) amelynek nagyon megörültem, mert azt te küldted. A sült hús finom, a pogácsa és a birsalmasajt is. Szalonnám annyi van, hogy én küldhetnék neked...” Ismételten kifejti: „... csomagot nem kérek, mert enniivalóm van bőven,

Demeter Vince Polában tengerésztársaival, 1917.

még: „...van nekem egy katonakönyvem, az asztalban, az iratok között megtalálod. Küldd azt el nekem, de ajánlott levélben, mert arra szükségem van.”

A következő datum 1938. november 7-i keltezésű, egy hazautazás után írta a fájó gondolatokat: „...amióta visszajöttem ritkán írok, de nagyon el vagyok foglalva, majd ha hazamegyek, elmondok mindent.

...Mit mondtak a gyerekek reggel, amikor fölébredtek, hogy nem voltam odahaza?”

A cím itt is Mátyásföld, a 6. időjelző alcsoport.

A november 7-én kelt lapon írt mondatok közlik: „... írod, hogy segílyt nem kaptál, hát bizony ez elég nagy baj, mert jó volna az, dehát mit csináljak, nem tehetek róla. A műhelyből, ha van bent új lemez vagy új vas, azt még vigyétek ki, mást nem muszáj. (Valószínűleg értékesítés a cél.) Most jutott eszembe, hogy Tamásnak tartozok 20 (egység) olaj árával. Nem volt még érte? Ha megy, fizesd ki az árát, pontosan nem tudom mennyit, majd ő megmondja. Írod, hogy ritkán írok, és nem gondolok rátok. Dehogynem kedves Katókám, én mindig rátok gondolok, de tudod, hogy milyen rossz levélíró vagyok.”

November 10-én a következőket lehet olvasni a tábori lapon: „Tudom, hogy ritkán írok, és neked rosszul esik, de tudod Katókám, nincs időm, mert már nincs olyan jó dolgom, mint volt. Azt hiszem, a napokban elmegyünk innen a fölszabadult Felvidékre. Tehát egyelőre ne írjál... Katókám, legjobb lenne, ha az ipart beadnád még újév előtt, mert azt nem bírod, hogy reggel begyűjtasz 2 helyen és azután főzöl, a gyerekeket neveled és a végén varrsz. Különben nincs semi bajom.” November 11-én közli feleségével: „... nem érek rá, mert nagyon el vagyok foglalva, meg azután sokszor nincs kedvem semmihez.” Valószínűleg nem mentek a Felvidékre,

ezért újra várja felesége levelét, lapjait. (A levelek sajnos elvesztek, csupán a lapok egy része maradt meg, ez is nagy érték.) „Írod, hogy kérjek szabadságot, de nem hiszem, hogy kapok.” Ezután tanácsok következnek a gyerekekkel kapcsolatban. Ahogy teltek a hónapok egyre több gonddal küszködött otthon a feleség, s ez kihatott a háború kitörését érzékelő katonára.

November 6-án írt lap sorai válasz a Jászapátin észlelt bajokra: „14-én írtad, hogy Imikét is vinni kell Szolnokara a kórházba vagy Pestre és Katókat (kislányuk) is vele együtt viszi majd Margitka. (A gyerekek keresztanyja, Imi édesanyja.) „Arról sem írtál, hogy kaptál- e családi pótlékot többször vagy csak akkor egyszer? Hogy vannak a gyerekek, hogy viseli magát a leg-

1939-ben Debrecenben repülőgépszerezőként szolgált

kisebb? (1938. május 2-án született.) Írod, hogy már háromszor is megvágta a kezed gyújtós vágása közben, bizony az nem neked való dolog, vágasd össze valakivel.”

November 18-án fontos tényeket közöl a férj: „Most megint írok, mert tudom, hogy mennyire várod. Ma vasárnap van, nem mentem sehova, mert holnap szolgálatba leszek. Kedves Katókám, hamarosan megyünk Losoncira, egy része a századnak már el is ment, de azért csak írdj erre a címre. A kis Katóval pedig saját belátásod szerint cselekedj, kérd ki az orvosok tanácsát, nem tudnád- e te felhozni Pestre, a klinikára?” Ekkor még bizakodik az esetleges hazatérésben: „... ha végleg hazamegyek, majd én felhozom Pestre Katókat, de hogy mikor következik be, azt még nem tudom.”

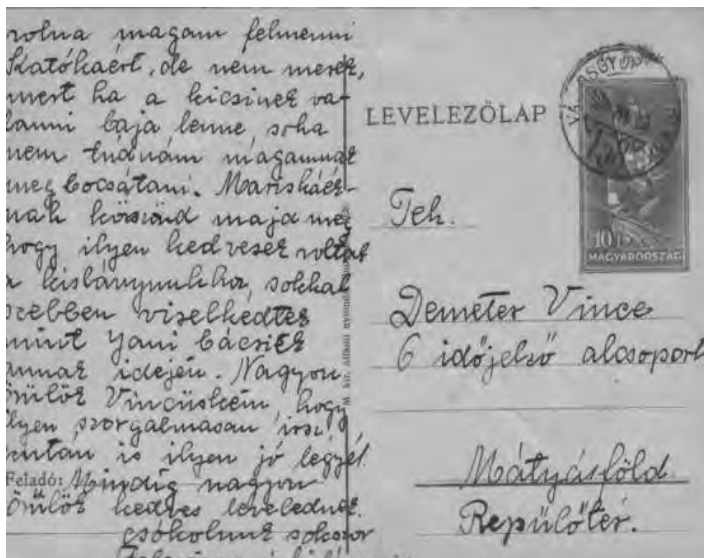
November 19-én Imi keresztfiáról érdeklődik, a kis Katókról: „17-én írt lapodat megkaptam, melyben írod, hogy Imikét Pestre kellett vinni és hogy Katókat is vele együtt vitték.” „... Itt vagyok még mindig Mátýásföldön, hogy meddig, nem tudom, de azért csak írdj szorgalmasan.”

Összehasonlításképpen idézek a feleség előbb írt soraiból, a dátumot itt nem lehet elolvasni. „Leveledben nem írtad nincs-e valamire szükséged. Az itthoni dolgok ne aggasszanak, nincs semmi bajunk, gondolunk rád, és imádkozunk érted. Berci az összes pénzt megadta már. Az embereknek járó heremag 161 kg let, 160 pengőért adták mázsáját, azt mondják, te biztosan jobban tudtad volna eladni. Vincüském, ha egy kis időd van, fényképeztesd le magad, nagyon szeretnék látni katonaruhában. Írjál édesanyádéknak is, mert ők is várják, meg mi is.”

A november 14-én keltezett levél már tele van gondokkal: „...Mindkét lapodat megkaptam, a másodikat vasárnap este 6 órakor hozta ki a postás, mivel tudja, hogy mennyire várom a leveleidet, mondhatom nagyon megörültem neki. Majd arról ír, hogy a varrónői iparendélyt nem adja be egyelőre, mert „akkor nagyon egyedül lennék, azt meg nem szeretem, így könnyebben elmegy rajtam az idő, és jobban el tudom viselni, hogy te nem vagy itthon.”

A november 17-én írt gondolatok már csupa bajról számolnak be: „Legutolsó lapodra nem válaszoltam azonnal,

azonnal, mivel Katókáról akartam írni biztosat. Ezt a lapot Imre öcsém dobja be Pesten, ő ugyanis ma éjjel Pestre utazik. Imikét Margitka tegnap Szolnokra vitte, ahonnan Pestre küldték, fel is vitte ma hajnalban, és este 6-kor táviratozott Imrének, hogy holnap reggel 8-ra szeretné, ha Pesten lenne, mert Imike szemét sürgősen meg kell operálni....Szegény Margitka Katókát is magával vitte, de ilyen lelkiállapotban nem vitte biztosan sehova.”

Demeterné kézírása

A november tizennyolcadiki lap szövege csupa gondról szól: “Margitka és Imre (sógornő és testvér) elvitte Katókát a bőrgyógyászati egyetemre”, ahol az orvos azt ajánlotta, vegyék ki gennyes manduláját sürgősen. Az operáció meg is történt, és 75 azaz hetvenöt pengőbe került, ebben a borralalók is benne voltak az ápolószemélyzetnek is. De természetesen a kórházi ápolási díj külön 7 pengő egy napra, 10 napig kell neki bent lenni. Vincüském, csak száz pengőm van, amit kölcsön adtam, tudod kinek, a többit honnan vegyem? ....., A lapot éjjel 12 órakor írtam.”

November 22-ről két lap is származik, mind a feleség, mind a férj írt ezen a napon. A feleség nyugodt hangja nagyon megváltozott; kétségbeesett, ami egyáltalán nem meglepő, hiszen rászakadt a gyermekek nevelésének gondja, az időnkénti pénztelenség és a cséplőgép üzemeltetése is. Főzött minden nap, sőt időnként varrt is a megrendelőknek, hogy csak a legfontosabb tényeket említsem. Helyzetét súlyosbította a kis Kató és szeretett unokaöccsének a betegsége. Abban reménykedtem, hogy „ Katókát délután meg is látogatod, és most kapom a lapodat,

és most kapom a lapodat,

írod, hogy az is lehetséges, mire megkapom írásodat, már nem is leszel ott. Holott én azt hittem, hogy szabadságot kérsz és kapsz, mert itt vagyok pénz nélkül, (családi pótlékot csak egyszer kaptam, akkor is csak fél hónapot 22 pengő 50 fillért.)”

A férj nyugodtabb hangon írt, de a tények bizonytalanságot fejeznek ki, mert nem tudják, ki vigye haza Apátira a megoperált kis Imrét és Katókat: „... a pénzről gondoskodjál, ha lehet kérjél kölcsön, mert azt hiszem, hamarosan leszerelek (akkor még nem sejtette, hogy bőven kiveszi a részét a második világháborúból is), és én akkor majd mindent rendezek.”

Az 1938. november 23-án keltezett lappal véget ér a gazdag forrás, amely bemutatja a háború kitörése előtti év eseményeit, egy család mindennapjait. Bizonyára tovább folytatta a házaspár a levelezést, de a később keletkezett dokumentumok valószínűleg elvesztek. A gondok nem enyhültek, tovább kellett élni azok nyomása alatt is.

„Drága Vincüském!

Margitka holnap reggel megy Katókaért, mivel legkésőbb 24-én ki kell hozni a kórházból. Vincüském neked is küldök egy kis csomagot, melyet Mariskánál (pesti ismerős) kapsz meg. Tíz mázsa búzát eladok, nem kérek édesanyádektól, mert célzást már tettem előttük, és ők nem ajánlották fel. Nagyon örülök, hogy még ott vagy, és legalább meglátogatod Katókat. Csak legalább még Margitkát is ott érnéd, ha már haza nem jöhetsz. Szerettem volna magam felmenni kislányunkért, de nem merem, mert ha a kicsiknek valami baja lenne, soha nem tudnám magamnak megbocsátani. Mariskáéknak köszönd majd meg, hogy ilyen kedvesek voltak a kislányunkhoz... Nagyon örülök Vincüském, hogy ilyen szorgalmasan írsz, ezután is ilyen jó legyél. Mindig nagyon örülök kedves levelednek.”

Zsemberi Katalin anyagi helyzete miatt nem tanulhatott tovább, de a lapok szövege, helyesírása, külalakja azt bizonyítja, hogy okos, művelt, gerinces, kiváló szervező, nagy munkabírási ember volt. Köztudott, hogy sokat olvasott, ha volt 10 perc szabadideje, már könyv volt a kezében. A klasszikusokat kedvelte, a lektűrök nem érdekelték.

A különféle adatok bizonyítják, hogy a mestert 1938-tól egészen a leszerelésig minden évben katonai szolgálatra hívták be. Az 1939. december 6-án keltezett „Igazolvány a Felvidék visszacsatolásának emlékérem viselésének jogosultságára” kitüntetést kapott, és viselhette az Erdélyi-, valamint a Délvidéki Emlékérmet is.

Időnként hazaengedték a katonaságtól, és küszködött tovább a megélhetésért, a cséplés nyugodt lebonyolításáért. A pénzügyigazgatósághoz alázatos hangú kérelmeket kellett írni: „Azon alázatos kérelemmel járulok a Tekintetes Pénzügyigazgatósághoz, hogy szíveskedjék részemre a nyári csépléshez szükséges adómentes gázolajat kiutalni.

Maradtam kiváló tisztelettel: Demeter Vince cséplőgéptulajdonos

Vagy: „Alulírott bércséplős tisztelettel kérem, hogy árpa gépkeresetemből 8 mázsa árpát 4 darab sertés etetésére visszatarthassak, ezt megengedni kegyeskedjék.”

Mindez a két világháború között történt. Az alázatos hang nagyon távol állt az önérzetes, munkáját példásan végző lakatostól, aki még ezekben a „zord” időkben is rendkívüli szorgalommal dolgozik, ha éppen nem hívják vissza a hadseregbe. Vagyonát – a sok viszontagság ellenére – tovább gyarapítja, de már az 1942-ben keltezett Adásvételi szerződés 7. bekezdésében a baljóslatú szövegben ez áll: az „... Eladó büntetőjogi felelősségének tudatában kijelenti, hogy az 1941. évi XV. T. c. 9 és 16 paragrafusainak értelmében nem zsidó.”

A második világháború kirobbanása után a katonaságnál mint repülőgépszerelő tevékenykedett. Gyerekeinek mesélte, hogy semmiféle fegyvere nem volt, bár eljutottak Kolomea

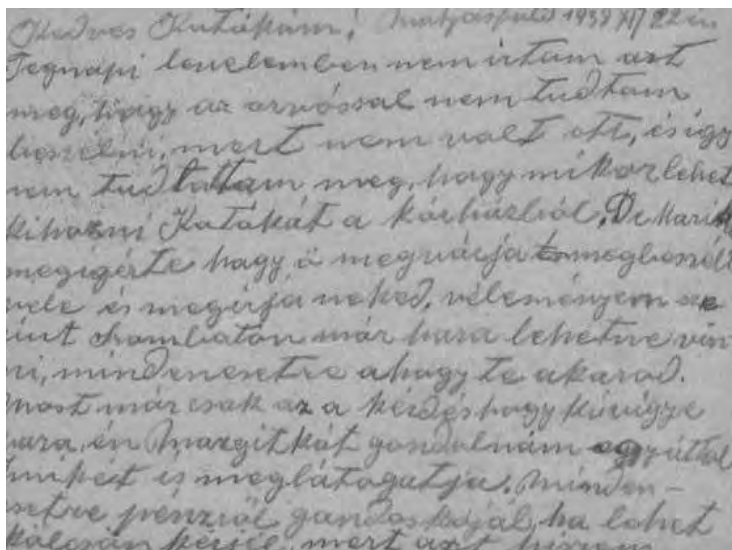
Pervomajszk, Krivoj Rogon át egészen Dnyepropetrovszkiig. (Az ukránok és az oroszok más-ként írják, ejtik a városneveket.)

Az ukrán lakossággal nem voltak ellenségesek, a katonák például cukor ellenében dinnyét kaptak. Hasonló gondolatokat lehet olvasni Tomor László: *Harcok az orosz égen* című 1942-ben kiadott visszaemlékezésében: „Itt nem pénz a valuta, mert azért semmit sem lehet kapni. Ellenben a „Honvéd” cigarettának óriási értéke van. A lakosság önként ajánl fel 3 tojást vagy egy jókora kanna tejet egy cigarettáért.” Máshol így ír: „Egy orosz (ukrán) parasztszöveg megengedi, hogy kertjének meggyfáit megdézsmáljuk.... Cserébe cukrot küldünk neki.” (Idézett mű 37. oldal.)

Tomor százados összekeverte az orosz és az ukrán népet, amikor jellemezte őket: „Oroszország tényleg mindenütt nyomorult és szomorú. Ezt a népet – bár csendes és jóakarátú – mindig verte a sors, ezért elfelejtett vígan énekelni.” (I. m. 37. o.)

Demeter Vince hasonlóan nyilatkozott. Ő is azt tapasztalta, hogy az emberek rendkívül primitív körülmények között éltek, sokszor egy légtérben az állatokkal; a tisztaság is okot adott a bírálatra. Ma már sokkal többet tudunk a két nép történelméről, de sokáig összemosták őket.

A magyar közkatona a németekkel – egyrészt a nyelvi akadályok miatt – egyébként sem beszélgettek. Ők lenézték honvédjeinket, hiszen beléjük nevelték a felsőbbrendű tudatot.

Demeter Vince kézírása

Kezdetben Tomor százados még így nyilatkozott. „A Bar-i repülőterem nem vagyunk egyedül. Itt települt már egy német felderítő század. A repülőter rangidős parancsnoka a német századparancsnok. Eleinte nem túl szívesen fogad minket, mert mint mondja, az aránylag kicsi, de elsőrendű talajú repülőter túl van terhelve a már itt tartózkodó két századdal. (A másik a szlovák vadászszázad.) (I. m. 25. o.)

A német propagandagépezet azonban kiválóan működött, és valószínűleg ennek hatására is Tomor százados később így nyilatkozott: „A német bajtársakat kifogástalan, kiforrott, úri magatartásuk miatt őszintén megszerettük.”

A német hadsereg szervezettsége valóban kiemelkedő volt, ezt mindenki elismerte, de az „úri modorú és szeretetreméltó” németek egy másik csoportja hajtotta végre a zsidók egy részének – Magyarországon mintegy 440 ezer főnek – kiirtását. Igaz, ebben a magyar előljárók egy része is segített, mások viszont mentették őket.

A zsidótörvényekről Tomor Lászlónak tudnia kellett, hiszen a magyar lakosság agyába is belevésték.

A magyar hadsereg tisztikarát nacionalista és irredenta szellemben nevelték, de a köz-katonák nagyobbik részére ez nem hatott, így Demeter Vincére sem. Hazaszerető embernek tartotta magát, de a túlzásoktól mindig óvakodott. 1941 júliusától november végéig tartózkodott Ukrajnában a század, dacolva a meleggel és az ukrán téellel. Szükség volt a katonák minden leleményességére, hogy a rossz utakon átvigyék a felszereléseket. Sokszor megrekedtek a sárban, elfagyott a kezük, a lábuk. Igyekeztek azonban változtatni a mosotha körülményeken. Közben ilyen és hasonló szövegekkel törték a fejüket, miközben sokszor ők haza gondoltak, a gyerekeikre, feleségükre: „Érzem – írja Tomor – nem a mi egyéni kis életünk a lényeges, hanem a hazánk, a fajtánk és ezzel együtt a keresztény európai kultúra sorsa. (47.o.)

A repülőkről sokat ír, de a szerelőket alig említi meg, pedig ők teszik biztonságossá a gépeket, teszik ki magukat az állandóan leskelődő veszélyeknek.

Demeter Vincének eltört a lába Ukrajnában, így repülőgéppel hazaszállították röviddel azelőtt, hogy a század visszatért Magyarországra. Kórházi ápolás után Katonai Elbocsátó levelet kapot, amelyben leírták érdemeit, kitüntetéseit (pl. a három Emlékérmét), valamint: „Részt vett 1942. VII. 8-tól–1942. VIII. 2-ig az orosz háborúban s abban egyszer megsebesült.“ Mivel katonai szolgálatra alkalmatlanná vált, ezért: „a 22353/1942. KO. VIII. legszámú rendeletével a m. kir. honvédség kötelékéből 1943. évi augusztus hó 24. napjával elbocsátotta.

Hűséggel és becsülettel tett eleget szolgálati kötelezettségének.“

Az elbocsátólevelet „a M. Kir 5/1 vadász rep. Pótosztály Mátyásföld Repülőtér parancsnokság az 1943. évi augusztus hó 21-én kelt 16. számú állományparancs alapján adta ki.“ A dokumentumot egy százados írta alá, akinek a nevét nem tudtam elolvasni. Két pecsét is igazolja a hitelességet.

Mivel a lába szinte élete végéig nem jött igazán rendbe, így semmiféle katonai tevékenységben tovább nem vett részt.

Folytatta polgári foglalkozását, a bércsépést, egyre nehezebb körülmények között. A háború befejezése nyugodtabb helyzetet biztosított ugyan, de a család megélhetése, a szükséges alkatrészek beszerzése nem volt könnyű. 1948 után pedig egyre több akadályt állítottak a cséplőgéptulajdonosok elé. A legváratlanabb pillanatokban mindig mindent ellenőriztek, és a legkisebb hibába belekötöttek. A mester állta a próbát, nem találtak nála rendellenességet.

1952. február 22-ről maradt fenn a véghatározat, amelyben a Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága értesíti a családot, pontosabban Demeter Vincét, mint tulajdonost, hogy átveszi „a 4091/1949. (126) Korm. sz. rendelet alapján felajánlott“ ingatlant, szántóföldet, amelyet: „azonnali hatállyal a jászapáti Alkotmány Tszcs-nek engedem át.... A felajánló az ingatlannak tényleges átvételéig a jó gazda gondosságával köteles művelni.“ A dátumban bizonyos tanácsatlanság tükröződik, mert az eredetileg 1951-es időpontot átgépelték 1952-re. A cséplőgép és traktor „felajánlása“ valószínűleg ebben az időben történt, erről azonban nem maradt fenn dokumentum. Az tény, hogy 1952-ben már nem volt magántulajdonos hatalom, mindenkinek igyekeztek munkát biztosítani, Demeter Vince a Jászapáti Vas- és Faipari KTSZ-ben dolgozott. Mivel véleményét soha nem rejtette véka alá 1955. április 25-én elbocsátották, s a következő jegyzőkönyvet állították ki:

„Jelen vannak: Gy. I. elnök, G.. J. műszaki vezető és D. V. volt szövetkezeti dolgozó.“.... „Az alantiakban részletezzük azokat a kéziszerszámokat, amelyeket a szövetkezeti dolgozó kilépése alkalmával a szövetkezetből a mai napon magával visz.“ Ezután a tárgyak felsorolása

következik. „Majd a volt szövetkezeti dolgozó kijelenti, hogy a szövetkezettől – az üzletrész befizetésén kívül semminemű követelése nincs.“ Győr elnök közli, „... hogy üzletrészét csak az 1955. évi mérlegzáró közgyűlés után számított 3 hónapon belül fizethetik ki részére.“ Munkaruháját vigye magával, „..... a ruha értékéből fennmaradó 62 Ft-ot levonásba fogjuk hozni.“

Aláírta a volt szövetkezeti dolgozó és Gy. István elnök.

Egy évvel azelőtt még rögzítették, hogy: „ Sem én D.V., sem családom közül nem volt senki nyugaton.“

Természetesen nem várta meg, hogy 1955-ben kifizessék üzletrészét, hanem hamarosan Lyukóbánán dolgozott, de 1962. május 25-én az újabb munkaszerződés tanúsága szerint gépkezelőnek alkalmazták a Jászapáti Tárházban. Munkájával elégedettek voltak, több újítást végzett a rábízott gépeken. 1963. augusztus 16-án a következőket írta a Szolnok megyei Malomipari és Terményforgalmi Vállalat: „Mellékelten megküldjük 56/39 napló száma alatt nyilvántartott újítási javaslatának megvalósítási szerződését 3 példányban azzal a kéréssel, hogy annak 2 példányát aláírásával ellátva hozzánk visszaküldeni szíveskedjen... Ha a szerződésben foglaltakkal egyetért, úgy az Ön részére a szerződésben feltüntetett összeget a szerződés aláírása után az üzem, illetve a Kirendeltség pénztárából kifizetjük.“

A 3 lánynak és a fiúnak – kulák származásuk miatt – nem volt egyszerű a továbbtanulás, de a végén, különféle akadályokat leküzdve mindegyiknek sikerült. Felesége 84, ő 80 évet élt meg viszonylag békés körülmények között. A tágabb és a szűkebb család tagjaiból pedagógusok, mérnökök, közigazdászok kerültek ki.

Szigorúan dokumentumok alapján mutattam be e két kiváló ősrünk küzdelmes életútját. Ők példaképek lehetnek nekünk, utódainknak, mind a mai napig.